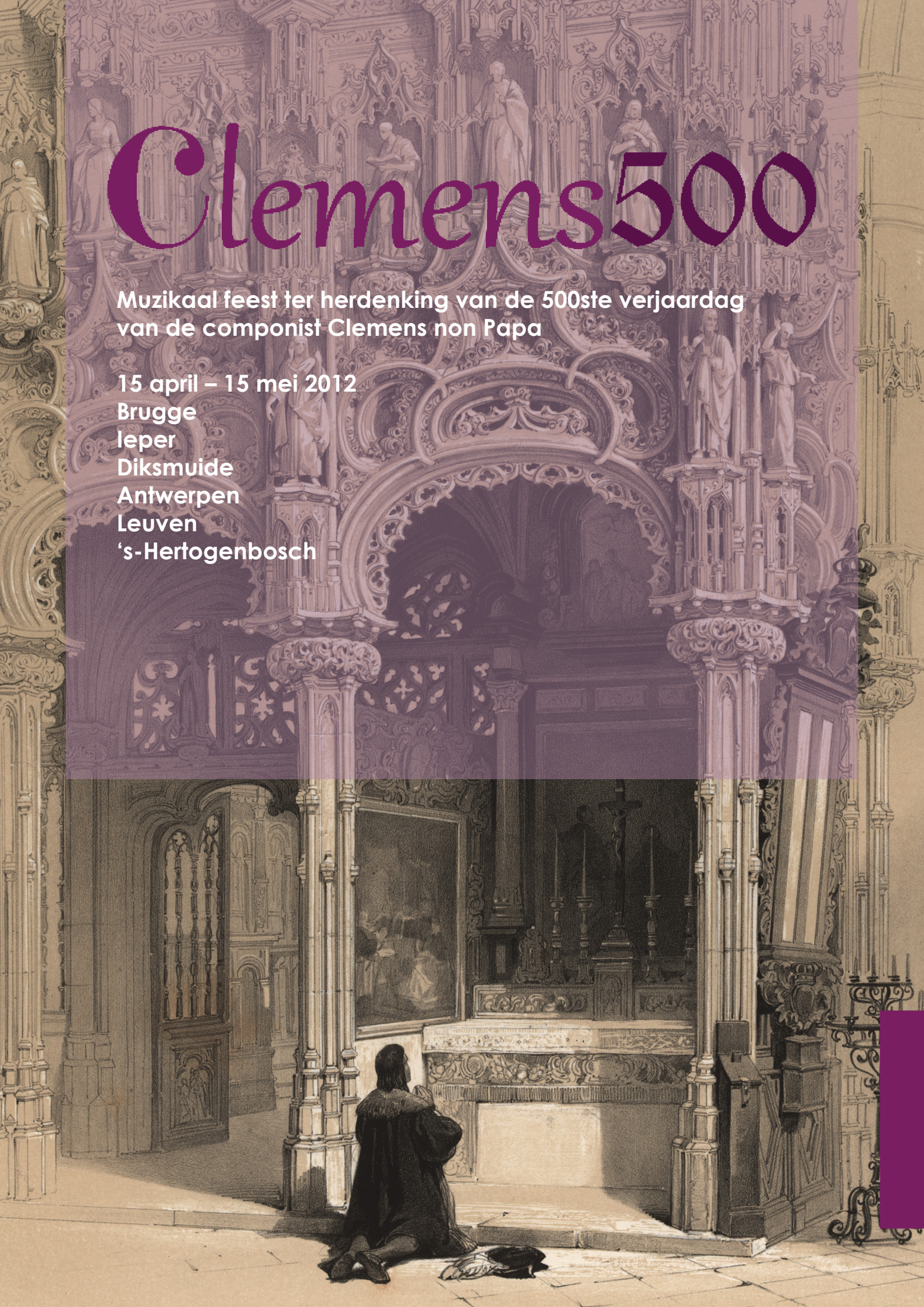

Clemens500

Muzikaal feest ter herdenking van de 500ste verjaardag
van de componist Clemens non Papa

15 april – 15 mei 2012

Brugge

Ieper

Diksmuide

Antwerpen

Leuven

's-Hertogenbosch

Welkom in de wereld van Clemens non Papa

Priester en bon vivant

500 jaar geleden zag de componist Jacobus Clemens non Papa het levenslicht. In de aanloop naar dit herdenkingsjaar vatte de Diksmuidse academie voor muziek en woord het plan op een eerbetoon te organiseren aan de componist naar wie zij genoemd is.

Al snel stonden Concertgebouw Brugge en Stad Ieper mee aan de wieg van het project dat we Clemens500 doopten. Ook verschillende andere partners voegden boeiende ingrediënten aan het programma toe, zodat we u in dit herdenkingsjaar een uitgebreid en fijn geheel kunnen aanbieden.

Clemens500 bestaat uit concerten en lezingen in de verschillende steden waar de componist leefde en werkte: Den Bosch, Brugge, Antwerpen, Leuven, Ieper en Diksmuide. Parallel is er een compositieproject waarbij componisten uit Vlaanderen en Nederland 150 nieuwe Souterliedekens gecomponeerd hebben.

In zijn muziek toont Clemens zich een ware polyfonist. Als tijdgenoot van Adriaan Willaert en Nicolas Gombert componeert hij meerstemmige missen en motetten voor de liturgie, maar ook wereldlijke chansons en uiteraard de Souterliedekens.

Binnen de toplaag van zijn generatie manifesteert Clemens zich als een heel apart figuur: hij was de enige die zijn muzikale sporen niet verdiende aan de grote internationale hoven of kathedralen, maar die binnen de grenzen van de Lage Landen bleef. Ook op muzikaal vlak is Clemens net iets anders dan de anderen. Hij bezorgde ons een waaier aan melodieën om van te genieten. Clemens500 illustreert dit.

De besturen van de steden waar Clemens non Papa woonde en werkte willen dit herdenkingsjaar graag aangrijpen om deze vaak onderbelichte componist extra onder de aandacht van een breed publiek te brengen. We hopen hiermee ook een blijvend effect te bereiken en dit muzikale erfgoed de plaats te geven die het verdient!

Lies Laridon

Luc Dehaene

Patrick Moenaert

Burgemeester
Diksmuide

Burgemeester
Ieper

Burgemeester
Brugge

Inhoud

- 2 Welkom
- 3-4 Brugge
- 5 Ieper
- 6-7 Diksmuide
- 7 Antwerpen, Leuven, Den Bosch
- 8 150 nieuwe Souterliedekens
- 9 Waar is Clemens non Papa ?

Colofon

Vormgeving:
grafische dienst Stad Diksmuide
Coverfoto:
stadsarchief Diksmuide
Druk:
Lowyck & Pluspoint
drukkerijen Oostende
Coördinatie:
dienst cultuur Stad Diksmuide

Een uitgave van
Concertgebouw Brugge,
Stad Ieper, Stad Diksmuide
V.U. Lies Laridon, Grote Markt 6,
8600 Diksmuide, 051 51 91 59

Clemens in Brugge

21-22 april 2012

Capilla Flamenca & La Caccia
Clemens non Papa, priester & bon vivant
Zaterdag 21 april, 20 uur
Concertgebouw Brugge

Een portretschets van de veelzijdige polyfonist Clemens non Papa kan niet anders dan kleurrijk en verrassend zijn: zijn biografie is gedeeltelijk in nevelen gehuld en blijkt erg contrastrijk. Zo staat Clemens geboekstaafd als priester of 'presbyter' aan de Brugse kathedraal, maar liet hij ook een omvangrijk wereldlijk oeuvre na. En waar hij nu eens aan het hart gedrukt werd door de hoogste maatschappelijke echelons, onder meer door Philippe de Croÿ en de ridders van het Gulden Vlies, kreeg hij uit diezelfde hoek soms heel wat kritiek te verduren. De ensembles Capilla Flamenca en La Caccia vertalen deze puzzel samen naar een muzikaal mozaïek, waarin vocaal en instrumentaal werk van Clemens wordt aangevuld met muziek van tijdgenoten.

Dit concert biedt u ook de unieke kans om polyfonie op Nederlandse tekst te beluisteren.

Om 19.15 uur is er een inleiding door Ignace Bossuyt

Tickets: 20 euro, www.concertgebouw.be

Organisatie: Concertgebouw Brugge

foto: Miel Pieters

Cappella Pratensis & Joshua Rifkin
Clemens non Papa. Brugge & verder
Zondag 22 april, 17 uur
Concertgebouw Brugge

Clemens non Papa is de geschiedenis ingegaan als een van de grootste talenten van de vierde polyfonistengeneratie. Nochtans kende zijn loopbaan - in tegenstelling tot die van vele tijdgenoten - een merkwaardig verloop: Clemens heeft nooit zijn geluk beproefd in het buitenland, maar bleef zijn leven lang werkzaam in de Lage Landen. Hij was een tijdlang succentor (zangmeester) aan de Sint-Donaaskathedraal in Brugge. Deze mijlpaal uit Clemens' carrière wordt in historisch perspectief geplaatst door het vocale ensemble Cappella Pratensis, onder leiding van de vermaarde dirigent en musicoloog Joshua Rifkin. Het ensemble, dat overigens steeds vanuit de originele muzieknotatie zingt, maakt een selectie uit Clemens' religieuze repertoire en voert onder meer zijn prachtige Missa Gaude lux Donatiane uit, geschreven voor de patroonheilige van de kathedraal.

Tickets: 20 euro, www.concertgebouw.be

Organisatie: Concertgebouw Brugge i.s.m.

Huis van de Polyfonie, K.U.Leuven

foto: Vincent Nabbe

Workshop voor amateurzangers

Zaterdag 21 april

Concertgebouw Brugge

Amateurkoorzangers kunnen deelnemen aan een polyfoniedag rond het Requiem van Clemens non Papa onder de deskundige leiding van dirigent en docent Ignace Thevelein en musicoloog Simon Van Damme. De workshop start om 10 uur en eindigt om 18 uur met een voor het brede publiek toegankelijk toonmoment.

Inschrijven workshop (50 euro) tot 4 april
via 0486 57 43 48, www.sint-jacobshuys.be.

Toonmoment: gratis mits inschrijving
via www.concertgebouw.be/context

Organisatie: Concertgebouw Brugge,
Sint-Jacobshuys en Koor & Stem

Lezing door Ignace Bossuyt Jacobus Clemens non Papa

Zondag 22 april, 14 uur

Concertgebouw Brugge

Tickets: gratis met een concertticket binnen
Clemens500 Brugge en mits inschrijving via
www.concertgebouw.be/context

Organisatie: Concertgebouw Brugge

Nieuwe Souterliedekens on tour

Zondag 22 april, 15 uur

Concertgebouw Brugge

De academies van Diksmuide, Ieper en Brugge vroegen een aantal componisten om de Souterliedekens van Clemens non Papa te hercomponeren. Leerlingen en leerkrachten van deze academies voeren een selectie uit deze nieuwe Souterliedekens uit. Zie ook pag. 8.

Gratis mits inschrijving

via www.concertgebouw.be/context

Beiaardconcert

Zondag 22 april, 11 uur

Belfort Brugge

Frank Deleu, stadsbeiaardier van Brugge, speelt muziek van tijdgenoten van Jacobus Clemens non Papa op het carillon van het belfort. De stadsmuziek van Clemens' uitgever Tielman Susato staat hierbij centraal.

Organisatie:

Concertgebouw Brugge

Clemens in leper

27-29 april 2012

Nieuwe Souterliedekens on tour **Vrijdag 27 april, 20 uur** **dé Academie leper**

De academies van Diksmuide, leper en Brugge vroegen een aantal componisten om de Souterliedekens van Clemens non Papa te hercomponeren. Leerlingen en leerkrachten van deze academies voeren een selectie uit deze nieuwe Souterliedekens uit. Zie ook pag. 8.

*Gratis, 057 23 94 60,
academie.muziekwoord@ieper.be,
Weverijstraat 35, 8900 leper*

Currende Consort **Erik Van Nevel, dirigent** **Zondag 29 april, 18 uur** **Sint-Pieterskerk Rijselstraat leper**

Als tijdgenoot van Adriaan Willaert en Nicolas Gombert wordt Jacobus Clemens non Papa gerekend tot de vierde generatie Frans-Vlaamse polyfonisten. Het Currende Consort zal met 6 zangers en 4 instrumenten in leper een belangrijke bijdrage leveren aan het project Clemens500. Met het programma 'Onvermoed Veelzijdig' belichten ze Clemens non Papa vanuit verschillende invalshoeken. Fascinerende Latijnse motetten, schitterende chansons, een magnificat en natuurlijk enkele frisse Souterliedekens staan op de pupiter. Reeds lang is Currende Consort een enthousiaste en koppige pleitbezorger voor de Vlaamse polyfonie. De muziek van Clemens non Papa is in goede handen! Vooraf inleiding door Eric Van Nevel.

*Tickets: 20/17,50 (lid CC leper, CC Ghybe,
Davidsfonds, Gezinsbond, +55)/5 (- 18j) euro,
www.acci.be
Organisatie: Westclassic vzw i.s.m. Stad leper,
dé Academie leper, afdeling muziek woord*

Clemens in Diksmuide

11-13 mei 2012

Kamerkoor Aquarius **Eros en Thanatos** **Vrijdag 11 mei, 20 uur** **Sint-Niklaaskerk Diksmuide**

Het tegenover elkaar plaatsen van de dodenmis van Clemens non Papa en het requiem van Dominique Pauwels geeft vonken. Zo sereen en gelaten de dodenmis van Clemens non Papa klinkt, zo opstandig en vurig schreeuwt het requiem van Dominique Pauwels zijn gevoelens uit. Clemens non Papa aanvaardt de dood en vertrouwt op de goedertieren God. Zijn Missa Pro Defunctorum schrijdt met sombere ondertoon in een rustige, contrapuntige cadans, om aan lot en noodlot in statige waardige klanken gestalte te geven. Dominique Pauwels' requiem betreurt geen dode maar een gebroken liefde.

Zijn tekst revolteert en blaft naar de maan. Zijn muziek schalt uit opstandige kelen en kwade harten. Tussen deze uitersten beweegt zich de romantische Felix Mendelssohn (1809-1847). Zijn verrassend uitgebreide kooroeuvre is geheel religieus. Oprecht gelovig van inborst, klinkt in zijn vocale muziek een warm, menselijk medeleven.

Hoe Clemens non Papa, Felix Mendelssohn en Dominique Pauwels - door eeuwen gescheiden - dood en verlies vertolken, levert niet alleen een boeiend muzikaal panorama op, maar toont ons bovendien de adembenemende cultuurverschillen waarmee de mens, elk in zijn tijd, met het onvermijdelijke omging. Een ervaring die we nog versterken door ons tijdens het concert te verplaatsen van kerk naar schouwburg.

Om 19.30 uur: inleiding door Dominique Pauwels
Tickets: 15/13,50 (-26/+60 jaar)/11 (abo/groep/
Davidsfonds)/5 (-18j) euro, www.cckruispunt.be
Organisatie: CC Kruispunt Diksmuide
i.s.m. Davidsfonds Diksmuide

Luistercursus **De muzikale wereld van Clemens non Papa** **Maandagen 12, 19 en 26 maart, 14.30 uur** **Zaal wit-gele kruis**

Simon Van Damme loodst u door leven en werk van Clemens Non Papa

Tickets: 50/44 (lid DF) euro zonder concert Aquarius (11 mei) en 61/55 (lid DF) euro met concert, www.davidsfonds.be/uvf, 016 31 06 70.

Organisatie: Davidsfonds Universiteit Vrije Tijd

Nieuwe Souterliedekens on tour **Zaterdag 12 mei, 20 uur** **CC Kruispunt**

De academies van Diksmuide, Ieper en Brugge vroegen een aantal componisten om de Souterliedekens van Clemens non Papa te hercomponeren. Leerlingen en leerkrachten van deze academies voeren een selectie uit deze nieuwe Souterliedekens uit. Zie ook pag. 8.

Tickets: gratis, mits inschrijving via info@cckruispunt.be, 051 51 91 56.

Aperitiefconcert en academische slotzitting
Het daghet in den oosten
Zondag 13 mei, 10.30 uur
CC Kruispunt

Clemens non Papa was van vele markten thuis, zo blijkt uit het feestprogramma Clemens500. In dit slotconcert focussen Tore Denys (tenor), Sofie Vanden Eynde (luit) en Thomas Baeté (vedel) op de intense band tussen woord en toon. Muziek als verhaal en verhaal als muziek.

Zo vormen onze oude, gezongen, Vlaamse ballades de basis van de Souterliedekens. Deze melodieuze vormen het programma van dit intieme aperitiefconcert samen met een mooie selectie aan Franse chansons en Nederlandstalige liederen. Vanzelfsprekend is het de liefde die al deze genres met elkaar verbindt.

Tussendoor blikken musicoloog Pieter Mannaerts en burgemeester Lies Laridon terug op Clemens500. Vanaf 10 uur muzikaal welkom door leerlingen academie.

Tickets: gratis, mits inschrijving via info@cckruispunt.be, 051 51 91 56.

Organisatie: Stad Diksmuide, CC Kruispunt, SAMW

Clemens in Antwerpen, Leuven en 's-Hertogenbosch

Joshua Rifkin & Cappella Pratensis
Viva non Papa!

Ter gelegenheid van het feestprogramma Clemens500 eert Cappella Pratensis Clemens non Papa met een programma dat de laatste tien jaar van zijn leven traceert. Naast de vijfstemmige Missa Gaude lux Donatiane, geschreven voor de Sint-Donaatskerk in Brugge, horen we motetten die kunnen worden gelieerd aan Leuven, Antwerpen en 's-Hertogenbosch. Het concert wordt geleid door de eminente Amerikaanse dirigent en musicoloog Joshua Rifkin.

Zaterdag 14 april, 21 uur
O.L.V Kathedraal Antwerpen

Organisatie: Amuz i.s.m. Huis van de Polyfonie, K.U.Leuven

Tickets: 20/16 euro (-25/65+, Davidsfonds, groepen), www.amuz.be

Donderdag 19 april, 20 uur
Predikherenkerk Leuven

*Organisatie: 30 CC Leuven
i.s.m. Huis van de Polyfonie, K.U.Leuven
Tickets: 16/14 euro, www.30cc.be*

Zaterdag 21 april, 20.15 uur
JHeronimus Bosch Art Center 's-Hertogenbosch

*Organisatie: Cappella Pratensis i.s.m. ILVB
Tickets: 12,50 (vvk, korting)/15 euro,
marieke.ebben@cappellapratensis.nl,
0031-6-46423364*

150 nieuwe Souterliedekens Compositieproject

De academie voor Muziek en Woord "Clemens non Papa" van Diksmuide wil haar naam alle eer aandoen.

In samenwerking met dé academie van Ieper, het conservatorium van Brugge, de componistenverenigingen ComAV (Componistenarchipel Vlaanderen) en GeNeCo (Genootschap Nederlandse Componisten) organiseert zij met subsidies van Canon Cultuurcel het compositieproject "150 nieuwe Souterliedekens".

53 componisten uit Vlaanderen en Nederland componeerden 150 nieuwe Souterliedekens, geïnspireerd op de originele Souterliedekens van Clemens non Papa en in de Nederlandse taal.

Het niveau van de 150 nieuwe Souterliedekens is in de eerste plaats bedoeld voor leerlingen uit het muziekonderwijs, maar de componisten componeerden ook een aantal extra stemmen waardoor de 150 nieuwe Souterliedekens ook een uitdaging zijn voor amateurkoren en zelfs voor professionele koren.

Dit originele compositieproject geeft een mooie staalkaart van de verschillende componeerstijlen in Nederland en België anno 2012!

Componisten

Felix Vermeirsch, Myrthe van de Weetering, Benjamien Lycke, Gilbert Huybens, Hans Aerts, Luc Bataillie, Wim Berteloot, Irma Bilbao, Erika Budai, Petra Vermote, Toon Daems, David Anne, Derek de Blauwe, Jan den Boer, Frank Debruyne, Koen Dejonghe, Dirk Dekker, Mathieu Polak, Simon De Poorter, Wim Dirriwachter, Renilde Duif, Dirk Blockeel, Ludo Geloën, Marianne Hof, Jan Huylebroeck, Robert Loeber, Jacques Maassen, Marc Matthys, Fons Mommers, Kris Oelbrandt, Ernst Oosterveld, Luc Ponet, Lucien Posman, Stephen Rothman, Geert Schoonbeek de Vlaming, Kees Schoonenbeek, Johan Sluys, Jo Sporck, Joost Van Balkom, Stephane Vande Ginste, Ton van der Valk, Bart Vandewege, Stefaan Vanheertum, Bart Van Herck, Maarten Van Ingelgem, Hendrik de Regt, Andries van Rossem, Margriet Verbeek, Bart Vermeirsch, Petra Vermote, Bart Verstraeten, Joop Voorn, Hendrik de Regt, Dirk Dekker, Renilde Duif, Dirk Blockeel.

De 150 nieuwe Souterliedekens zijn gratis te downloaden op www.clemens500.be en worden opgevoerd door de academies van Brugge, Ieper en Diksmuide op 22 april (Concertgebouw Brugge), 27 april (dé Academie Ieper) en 12 mei (CC Kruispunt Diksmuide).

Den C. xxx. psalm. Domine non est exaltatum. Nae die wyse. Het voer een sceepken ouer ryn, het hadde gheladē vroukēs

The image shows a musical score for a psalm. It begins with a large, ornate initial 'M' on the left. The melody is written on a single staff with a treble clef. The lyrics are written below the staff in a historical Dutch script. The first line of the melody is: 'M In hert en is verheuen niet O Heer wilt hoorē na myn liet Myn ooghē niet en rasen,'. The second line of the melody is: 'rasen Recht waer ick op gheblasen'.

Ick niet en ghinck in dinghen swaer
in wonderlycheyden, dat is claer,
meer dan ick conde gronden, gronden,
en heb ick onderwonden.

Ist dat ick niet en gheuelde cleyn
al van my seluen (dat is pleyn)
maer heb myn siel verheuen, heuen
ben ick ghelyck ghebleuen.

Ghelyck een kint dat is ghespeent,
en nochtans op syn moeder leent,
soe is myn siel gheuaren, varen
o Heer wilt my bewaren.

Betrouwen, hopen sonder ent.
moet Israel seer diligent.
Van nu tot allen tiden, tiden
moet hy in God verbliden.

Waar is Clemens non Papa?

Een componist verborgen achter een groot oeuvre

Jacobus Clemens non Papa, of Jacques Clement, was een van de productiefste en belangrijkste componisten van zijn generatie. Zijn meer dan vijfhonderd werken werden doorheen heel Europa verspreid, gekopieerd en uitgevoerd, van Polen tot Portugal. Zijn oeuvrelijst omvat alle belangrijke genres van zijn tijd: vijftien missen, zestien Magnificats, meer dan honderd niet-religieuze werken (Franse chansons en Nederlandse liederen), 150 Souterliedekens (driestemmige zettingen van een Nederlandse psalmvertaling), en meer dan 230 motetten.

Oeuvre en stijl

De stijl van zijn werk is 'noordelijk' gebleven, zonder Italiaanse invloeden. Voor zover bekend is Clemens immers steeds in de Lage Landen gebleven en heeft hij – in tegenstelling tot vele van zijn tijdgenoten – niet de stap gezet naar een carrière aan een buitenlands hof of instelling. Dit blijkt het meest uit zijn religieuze werken (missen en motetten), waarvan de stijl vooral berust op contrapuntische zettingen waarbij elke stem onafhankelijk is vormgegeven. Strikte canon (de meest 'radicale' vorm van contrapunt) past Clemens echter weinig toe. Het resultaat is vaak een eerder 'dichte' en compacte

compositiewijze, met relatief weinig rustpunten. Dat betekent niet dat Clemens de luisteraar uit het oog of uit het oor zou verliezen: door een duidelijke tekstplaatsing en de frequente tekstherhalingen zorgt hij ervoor dat de inhoud van de tekst niet verloren gaat. De stijl van de Franse chansons is transparanter en leunt vaak aan bij het werk van de Parijse componisten die voor vernieuwing in het genre zorgden, zoals Claudin de Sermisy. Ook Clemens' drie- en vierstemmige Nederlandse liederen en zijn Souterliedekens zijn over het algemeen eenvoudiger. Ze waren duidelijk bestemd voor huiselijk gebruik.

Het is een paradox van de geschiedenis dat we ondanks de honderden composities die van Clemens bewaard bleven slechts een glimp van de persoon kunnen opvangen. Over zijn levensloop is bijzonder weinig met zekerheid bekend. De verbanden die we kunnen zien tussen de schaarse feiten en Clemens' composities berusten grotendeels op hypotheses.

Levensloop

Jacobus Clemens non Papa werd vermoedelijk geboren tussen 1510 en 1515, mogelijk in de Noordelijke Nederlanden. Zijn naam duikt voor het eerst op in de muziekgeschiedenis aan het eind van de jaren 1530, wanneer bij de Parijse uitgever Attaignant enkele chansons in druk verschijnen. Daarna komt Clemens non Papa pas opnieuw in beeld in 1544. Hij was met zekerheid van maart 1544 tot juni 1545 als zangmeester (succentor) verbonden aan de Brugse Sint-Donaaskerk. Op 26 maart 1544 werd hij er immers op proef ('per modum probae') aangesteld. Mogelijk duidt die proefperiode er op dat Clemens als componist nog geen grote bekendheid had verworven. Het is dan ook waarschijnlijk dat zijn mis *Gaude lux Donatiane* voor de Sint-Donaaskerk werd geschreven, misschien zelfs als onderdeel van de proef. De titel van de mis lijkt te suggereren dat een bestaande melodie of compositie aan de basis lag van Clemens' miscompositie, maar meer dan die suggestie hebben

we niet. Misschien is *Gaude lux Donatiane* een meerstemmig motet, misschien een eenstemmige melodie. Het enige wat momenteel bekend is, is een gebedstekst die met deze woorden begint, maar muziek is er niet bij bewaard gebleven. Vast staat dat Clemens lang niet de enige was die muziek componeerde in opdracht van de Donaaskerk en ter ere van haar patroonheilige. Ook Clemens' voorgangers deden dat: de beroemde laat-vijftiende-eeuwse polyfonist Jacob Obrecht schreef een *Missa de sancto Donatiano* (1487). Ook Clemens' voorganger als kapelmeester (van 1523 tot 1541), Lupus Hellinck, componeerde het motet *Cursu festa dies* voor dezelfde heilige. Iemand suggereerde ooit dat Hellinck misschien een tweede – nu verloren – Donatianusmotet had gecomponeerd op de tekst *Gaude lux Donatiane*, dat vervolgens aan de basis van Clemens' mis kan hebben gelegen, maar ook dat is een pure hypothese. Hoewel hij nog onbekend kan zijn geweest bij zijn aankomst in Brugge, is het een zekerheid dat Clemens' ster snel begon te rijzen. Vanaf 1545 verschijnt zijn werk immers met grote regelmaat in verzamelbundels bij de uitgevers Tielman Susato (Antwerpen) en Petrus Phalesius (Leuven). Enige tijd later verbleef Clemens mogelijk in Beaumont, als kapel-

meester van de hertog Philippe II de Croÿ. Philippe II was één van de belangrijkste generaals van keizer Karel V. Het is meer dan waarschijnlijk dat enkele van Clemens' niet-religieuze motetten (zgn. 'staatsmotetten') verwijzen naar Philippes relatie tot de keizer, getuige titels als *Carolus magne eras*, *Caesar habet naves validas* en *Quis te victorem dicat*. Ook het motet *O quam moesta dies* componeerde Clemens in deze periode, wellicht naar aanleiding van het overlijden van Philippe in 1549. Het levenseinde van zijn broodheer betekende dat Clemens opnieuw op zoek moest. Van 1 oktober tot 24 december 1550 was Clemens met zekerheid in 's-Hertogenbosch als 'sanger ende componist' te gast bij de Illustere Onze-Lieve-Vrouwebroederschap, voor wie hij zijn enige zevenstemmige compositie vervaardigde, het beroemde motet *Ego flos campi*, op een tekst uit het Hooglied. In dit motet wordt de tekst 'Sicut liliū inter spinas' nadrukkelijk homofoon gezet; wat niet mag verwonderen, aangezien deze frase uit het Hooglied ook tegelijkertijd de wapenspreuk van de broederschap was. Over Clemens' latere verblijfplaatsen is weinig bekend. Een recent ontdekte brief bracht aan het licht dat de zoon van Philippe II de Croÿ, Philippe III, Clemens niet in dienst wilde nemen, aangezien hij

hem als een dronkenlap bestempelde ('grand yvrogne'). De brief suggereert ook dat Clemens een onbetamelijk leven leidde ('mal vivant'), wat vermoedelijk betekent dat hij ondanks zijn priesterambt wellicht samenleefde met een vrouw. Het is een onverwachte en enigszins ontluisterende vondst, die brief van 13 mei 1553. Ze werpt ook een nieuw licht op enkele van Clemens' werken. Zo lijkt het populaire drinklied *Lalalala... Maistre Pierre* (met zinnen als 'à ce flacon fis la guerre') ineens een autobiografisch tintje te krijgen. Ook andere steden worden genoemd als locaties in Clemens' biografie, maar dat hij er ook effectief verbleef of componeerde valt niet steeds sluitend te bewijzen. Verschillende elementen verbinden Clemens non Papa met de noordelijke Nederlanden. Clemens' Franse chanson *Congié je prens de vous* eindigt met de woorden 'adieu Dordrecht, jusque au revoir', wat door sommigen aangezien wordt als een vingerwijzing voor Clemens' verblijf in Dordrecht. Er zijn echter geen bronnen die dit kunnen staven. Tot slot bevatten de zogenaamde Leidse koorboeken veel van Clemens' muziek. In deze zes codices met polyfonie staan heel wat composities van zijn hand, waaronder twee missen, acht

Magnificats en niet minder dan 34 motetten. De Magnificats en één motet zijn in geen enkele andere bron bewaard. Betekent dit dan ook dat Clemens ooit in Leiden heeft gewoond of gewerkt? Niet noodzakelijk, al staat het duidelijk vast dat zijn muziek er bijzonder geliefd was en met zorg werd verzameld en gekopieerd.

Volgens Johannes Baptista Grammayes boek *Iprium* (gepubliceerd in 1611), verbleef Clemens ook in Leper. Dit lijkt niet onmogelijk, aangezien Clemens niet minder dan vier motetten componeerde ter ere van de patroonheilige van de stad, Martinus van Tours.

Of de opvallende naam van de componist ('niet de paus') hem moest onderscheiden van de leperse dichter Jacques Papa, zoals vaak wordt beweerd, is allerminst zeker. Wellicht is de toevoeging 'non Papa' als een grapje te beschouwen. Met de paus heeft het zeker niet te maken: paus Clemens VII was al in 1534 overleden, nog voor Clemens enige bekendheid genoot. De kans op verwarring met de leperse dichter Jacques Papa kan evenmin groot geweest zijn, aangezien de oorspronkelijke naam van Jacobus Clemens non Papa wellicht Jacques Clément was. De vorm 'Clemens non papa' vinden we voor het eerst in het liedboek van Zeghere van Male uit 1542. Andere varianten zijn 'Clemens nono Papa' (wellicht een schrijffout) in het koorboek bewaard in het Brusselse Conservatorium (Hs. 27087) en 'Clemens haud papa' in een basstemboekje uit Antwerpen (nu in de Leuvense Universiteitsbibliotheek, Hs. 1050).

Overlijden en Nachleben

Het is niet helemaal zeker in welk jaar Jacobus Clemens non Papa overleed. Wellicht stierf hij in 1555 of 1556. Het basstemboekje bewaard in de Leuvense universiteitsbibliotheek (Ms. 1050) vermeldt dat het motet *Hec est vere martyr Clemens'* laatste werk was: 'Ultimum opus Clementis non

Papae anno 1555 21 aprilis'. De tekst van *Continuo lacrimas*, het motet waarin Jacobus Vaet de dood van Clemens beweent, lijkt te suggereren dat hij op een gewelddadige wijze aan zijn einde kwam ('inclemens vis et violentia fati'). Ook uit de publicaties van Clemens' muziek die in en na 1556 verschenen kunnen we mogelijk afleiden dat hij inmiddels overleden was. Tien van de Souterliedekens werden immers geschreven door Tielman Susato en door hem gepubliceerd in 1556-1557. Ook de opdrachtbrief in de in 1556 verschenen bundel met missen van Clemens werd niet door de componist geschreven, zoals men zou verwachten, maar door de uitgever van de bundel, Petrus Phalesius.

In zijn beroemde boek *Flandria Illustrata* (1644) vermeldt de leperse historicus Antonius Sanderus (Sanders) dat Clemens in de Sint-Niklaaskerk van Diksmuide werd begraven: 'In de kerk van Diksmuide ligt Clemens non Papa begraven, zangmeester aldaar en de beroemdste musicus van zijn tijd' ('Sepultus est in Ecclesia Dixmudana Clemens non Papa inibi phonascus, & clarissimus sui temporis musicus'). Net als in het geval van Leper, suggereert Clemens' oeuvre dat het niet onmogelijk is dat Clemens zijn laatste jaren in Diksmuide doorbracht. Hij componeerde één motet ter ere van de heilige Nicolaas. Hiervoor baseerde hij zich op een in de middeleeuwen wijdverspreid gregoriaans gezang, een sequens op de berijmde tekst *Sospitati dedit aegros*. In zijn vierstemmige zetting verwerkt Clemens zelfs de oorspronkelijke melodie in de bovenstem.

Veel onderzoek naar Clemens' nalatenschap als componist werd nog niet gevoerd, maar het staat vast dat zijn werken nog tot aan het eind van de zestiende eeuw bijzonder populair waren, met name – maar niet uitsluitend – in de Nederlanden en in Duitstalig Europa. In bepaalde opzichten wordt hij als één van de wegberei-

ders van Orlandus Lassus en – in de oudere literatuur – Giovanni da Palestrina beschouwd. Of Clemens ook rechtstreekse leerlingen had, is niet bekend. Mogelijke kandidaten zijn Jacobus Vaet (die een treurzang componeerde op de dood van Clemens, later geparaodieerd door Lassus), Gerardus Mes (die in 1561 een eigen bundel Souterliedekens uitbracht en zich op de titelbladzijde uitdrukkelijk presenteert als 'discipel van Jacobus non Papa') en Gallus Dressler (auteur van enkele muziektheoretische tractaten met talrijke verwijzingen naar Clemens' werk). Recent onderzoek van passages uit het werk van Dressler werpt een nieuw licht op Clemens' werk. Het laat zien dat Clemens, weliswaar subtiel maar in grotere mate dan voorheen werd gedacht, rekening hield met de inhoud van de tekst en haar retoriek en de componist er naar streefde om tekst en muziek zowel structureel als inhoudelijk zo sterk mogelijk op elkaar af te stemmen.

Clemens vandaag

Dit is slechts één van de vele aspecten van Clemens' oeuvre die op verdere exploratie wachten. Maar die éne vaststelling maakt alvast duidelijk dat zijn muziek grotere bekendheid verdient, zowel bij onderzoekers en uitvoerders als bij elke muzikliefhebber. Tot die herwaardering hoopt het festival Clemens500 alvast zijn steentje bij te dragen door het organiseren van concerten met en lezingen over zijn werk. Maar er is meer dan dat: er zal ook nieuwe muziek klinken, nieuwe driestemmige zettingen van de Souter-teksten, verzorgd door componisten van hier en nu. Deze muziek, vaak met een knipoog naar het werk van Clemens, maakt zijn naam anno 2012 weer actueel en geeft aan zijn muzikale nalatenschap een nieuwe dimensie.

Pieter Mannaerts

Overzicht programma Clemens500

maandagen 12, 19 en 26 maart, 14.30 uur | Diksmuide
Luistercursus De muzikale wereld van Clemens non Papa

zaterdag 14 april, 21 uur
O.L.V Kathedraal Antwerpen
Joshua Rifkin & Cappella Pratensis
Viva non Papa!

donderdag 19 april, 20 uur
Predikherenkerk Leuven
Joshua Rifkin & Cappella Pratensis
Viva non Papa

zaterdag 21 april, 20.15 uur
JHeronimus Bosch Art Center 's-Hertogenbosch
Viva non Papa
Joshua Rifkin & Cappella Pratensis

zaterdag 21 april, 18 uur
Concertgebouw Brugge
Toonmoment polyfoniedag voor amateurkoorzangers
Clemens non Papa: Requiem

zaterdag 21 april, 20 uur
Concertgebouw Brugge
Capilla Flamenca & La Caccia
Clemens non Papa, priester & bon vivant

zondag 22 april, 11 uur
Belfort Brugge
Beiaardconcert

zondag 22 april, 14 uur
Concertgebouw Brugge
Lezing door Ignace Bossuyt
Jacobus Clemens non Papa

zondag 22 april, 15 uur
Concertgebouw Brugge
Nieuwe Souterliedekens on tour

zondag 22 april, 16 uur
Concertgebouw Brugge
Joshua Rifkin & Cappella Pratensis
Clemens non Papa. Brugge & verder

vrijdag 27 april, 20 uur
dé Academie Ieper, afdeling muziek woord
Nieuwe Souterliedekens on tour

zondag 29 april, 18 uur
Sint-Pieterskerk Rijselstraat Ieper
Currende Consort
Erik Van Nevel, dirigent

vrijdag 11 mei, 20 uur
Sint-Niklaaskerk Diksmuide
Kamerkoor Aquarius
Eros en thanatos

zaterdag 12 mei, 20 uur
CC Kruispunt Diksmuide
Nieuwe Souterliedekens on tour

zondag 13 mei, 10.30 uur
CC Kruispunt Diksmuide
Aperitiefconcert en academische slotzitting

Algemene informatie

www.clemens500.be

051 51 91 56 | info@cckruispunt.be

Praktische gegevens en ticketinformatie
staan vermeld bij elk concert.

met de steun van Piano's Maene

nieuw - tweedehands akoestisch - digitaal
stemmen - verhuur restauratie - atelier

Ruiselede - Brussel - Antwerpen - Gent

www.maene.be www.steinway.be